

หัวข้อวิทยานิพนธ์	นางมหรสพไทย : พัฒนาการทางอัตลักษณ์ของความเป็นหญิง จากมหรสพหญิงโบราณถึงมหรสพปัจจุบัน (Thai Actresses and Female Singers : Gender Identity Development from Ancient to Present of Dramatic Arts Performance)
ชื่อผู้เขียน	นางสาวภูษิตา อุดมอักษรภาดา (Miss Phusita Udomaksornpada)
ระดับปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา/คณะ/มหาวิทยาลัย	สาขาวิชาสตรีศึกษา วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษา	อาจารย์ ดร.รังสิพันธุ์ แข็งขัน
ปีการศึกษา	2551

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “นางมหรสพไทย : พัฒนาการทางอัตลักษณ์ของความเป็นหญิงจากมหรสพหญิงโบราณถึงมหรสพปัจจุบัน” ฉบับนี้ เป็นการศึกษาในมิติของศิลปะกับสังคม ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 3 ยุคด้วยกัน คือ ยุคจารีต (สมัยอยุธยาถึงรัชกาลที่ 3) ยุคสมัยใหม่ (สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 6) และยุคไทยพัฒนา (สมัยรัชกาลที่ 7 ถึงปัจจุบัน) มีความมุ่งหมายที่จะศึกษาความเป็นหญิงไทยของนางมหรสพและปัจจัยที่ทำให้ความเป็นหญิงของนางมหรสพเกิดการเปลี่ยนแปลงและส่งผลกระทบต่อผู้หญิง โดยผ่านกรอบวิเคราะห์ทางเพศภาวะ ชนชั้นและการครอบงำทางวัฒนธรรมในมุมมองสตรีนิยม และใช้วิธีการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสาร

ผลการศึกษาพบว่า มหรสพหญิงมีต้นกำเนิดมาจาก “เขตพระราชฐานชั้นใน” ในยุคจารีต (สมัยอยุธยา) ซึ่งเป็นเขตหวงห้ามไม่ให้คนนอกเข้า โดยเฉพาะผู้ชาย โดยผู้มีอำนาจสูงสุดจะรับอิทธิพลอินเดียในการกำหนดและบุกเบิกมหรสพหญิงทั้งหมด 3 ชนิด (มโหรีหญิง ระบำและละครผู้หญิง) ให้มีไว้เพื่อเสริมสร้างอำนาจบารมีจากการใช้ในพระราชพิธีและเพื่อความบันเทิงในพระราชนิเวศน์

สำหรับผู้หญิงที่เข้าไปเป็นนางมหรสพในราชสำนักมักจะมาจากการถวายตัว และได้รับการขัดเกลาทางสังคมอย่างเข้มข้นจากท้าวนางต่าง ๆ เพื่อให้มีอัตลักษณ์แบบผู้หญิงในอุดมคติ (ideal type) ของสังคมคือ งามทั้งรูปร่างหน้าตาและการแต่งกาย ความเป็นกุลสตรีที่มีกิริยามารยาท

เรียบง่าย สงบเสถียร อ่อนหวาน สงวนท่าทีและมีความชำนาญวิชาทางการเรือนเป็นพื้นฐาน โดยเป้าหมายสูงสุดของพวกเธอก็คือการเป็นภรรยาของเจ้าสำนัก และให้กำเนิดหน่อเนื้อเป็นราชโอรส ผู้สืบสันตติวงศ์ภายใต้ระบบชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) อันนำมาซึ่งความมั่นคงทางสถานภาพและการเลื่อนตำแหน่งของพวกเธอ

ดังนั้น การแสดงมหรสพหญิง จัดเป็นการปรนนิบัติรูปแบบหนึ่งเพื่อตอบสนองความต้องการทางโลกีย์สุขแก่เจ้าสำนัก ภายใต้การควบคุมพฤติกรรมอย่างเข้มงวดตามกฎหมายเทียบบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "เรื่องขู้สาว" ซึ่งมีโทษถึงประหารชีวิต โดยเรื่องเพศวิถีของนางมหรสพได้ถูกผูกขาดและทำให้เป็นเรื่องของการเมืองจากผู้ชายในฐานะผู้กุมอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองในทุกยุคทุกสมัย

สำหรับในยุคสมัยใหม่ (สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 6) จากการออกประกาศอนุญาตให้เอกชนสามารถก่อตั้งคณะละครผู้หญิงได้ในรัชกาลที่ 4 และการแพร่กระจายของวัฒนธรรมตะวันตกในหมู่ชนชั้นสูง ส่งผลให้เป็นยุคบุกเบิกของการสร้างมหรสพหญิงเพื่อการค้าในเชิงพาณิชย์ โดยนางมหรสพนอกราชสำนักได้มีหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การปรนนิบัติ (ให้ความบันเทิง) แก่สาธารณะ เพื่อตอบสนองจินตนาการผ่านทางสายตาและทางหู อีกทั้งนางมหรสพในยุคนี้ได้มีวิถีชีวิตที่แตกต่างหลากหลายภายในตามสถานภาพและพื้นที่ของตน (วังหลวง วังเล็กและคณะละครเอกชนต่าง ๆ) ตั้งแต่ พระมเหสี เจ้าจอมหม่อมห้ามไปตลอดจนถึงสามัญชนหรือพวกไพร่ทาส

นางมหรสพจากวังหลวงและวังเล็กได้ถูกคาดหวังให้มีอัตลักษณ์ความเป็นหญิงแบบผสมผสานความเป็นหญิงแบบวิกตอเรียน สิ่งที่เพิ่มเข้ามาคือการรู้หนังสือ มีกิริยามารยาทในการสมาคม การรักษาพรหมจรรย์และความงามอย่างตะวันตก ส่วนนางมหรสพนอกวังจะได้รับการคาดหวังเพียงแค่ว่ามีความสามารถทางการแสดง ยอมจำนนอยู่ในโอวาท ไม่ก้าวร้าวต่อเจ้าของคณะก็เพียงพอ เนื่องจากพวกเธอมีค่าแค่เพียงเป็นสินค้าเพื่อสร้างรายได้เท่านั้น ไม่ได้เป็นสัญลักษณ์แห่งคุณค่าอย่างนางมหรสพในวังต่าง ๆ และถูกผูกมัดด้วยเงินกำไรมากกว่าการผูกมัดด้วยใจ

นางมหรสพจากทุกพื้นที่ในยุคสมัยใหม่นี้ ได้มีเป้าหมายสูงสุดที่เป็นสูตรสำเร็จร่วมกัน คือ การตกเป็นภรรยาของเจ้าของสังกัดคณะและให้กำเนิดทายาทเช่นเดียวกันกับนางมหรสพในยุคจารีต อย่างไรก็ตามในยุคนี้ได้มีนางมหรสพบางคนกล้าที่จะต่อรองอัตลักษณ์ของตนเองด้วยการปฏิเสธการเป็นเบี้ยล่างและการถูกครอบครองจากผู้ชาย อีกทั้งบางคนยังได้รับพระราชทานเงินให้ครอบครัวแทนผู้ชายได้อีกด้วย ซึ่งเป็นผลมาจากกระแสการเรียกร้องสิทธิสตรี อิทธิพลค่านิยมผิวเดียวเมียวเดียวจากตะวันตกและค่านิยมทางเพศภาวะเรื่องการศึกษาที่ดีขึ้นของผู้หญิงนั่นเอง

ส่วนผลการศึกษาในยุคไทยพัฒนา (สมัยรัชกาลที่ 7 ถึงปัจจุบัน) จัดเป็นยุคมหรสพผ่านสื่อ (ภาพยนตร์ วิทยุ และโทรทัศน์) อันเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีจาก

ตะวันตก และการขยายตัวของธุรกิจบันเทิง ส่งผลให้เกิดการก่อตั้งสังกัดคณะมหรสพของเอกชนต่าง ๆ ขึ้นมากมาย

อัตลักษณ์ความเป็นหญิงของนางมหรสพยุคหลังนี้จะผันแปรไปตามรัฐ นายทุน และคนดูตามช่วงเวลาต่าง ๆ ซึ่งนางมหรสพถูกเรียกว่า “คนของประชาชน” โดยภาพลักษณ์ “เซ็กซี่” แบบนางมหรสพตะวันตก จัดเป็นภาพลักษณ์ที่สื่อแหลมที่สุดแห่งยุค เพราะเป็นข้อตรงข้ามกับความเป็นกุลสตรีไทยดั้งเดิม ดังนั้น นางมหรสพสามารถเป็นได้ทุกอย่างทั้งนางฟ้า, นางมาร, ดาวยั่ว, โสเภณีหรือขั้วใจประชาชนที่ถูกผูกมัดและควบคุมด้วยสัญญาที่เป็นแผ่นกระดาษแทนสัญญาใจ

เป้าหมายสูงสุดของนางมหรสพในยุคปัจจุบัน คือ การ “โกอินเตอร์” อันนำพารายได้มหาศาลมาสู่ตนเองและต้นสังกัด ซึ่งในขณะเดียวกัน นางมหรสพก็ยังไม่พ้นต่อการถูกจับจ้องและล่วงละเมิดทั้งเรื่องการทำงานและเรื่องส่วนตัว โดยเรื่องที่ถูกจับจ้องมากที่สุดก็ไม่พ้นเรื่องชู้สาวเหมือนอย่างในยุคโบราณ ประกอบกันค่านิยมการรักษาพรหมจรรย์จากสมัยรัชกาลที่ 5 ได้กำหนดค่านิยมของมหาชนว่านางมหรสพห้ามมีแฟน ห้ามแต่งงาน ห้ามท้อง ไม่อย่างนั้นอาจจะสามารถตกเป็นข่าวเสียหายที่แพร่กระจายไปตามสื่อต่าง ๆ จนเสื่อมความนิยมลงได้ ทั้ง ๆ ที่ข่าวดังกล่าวไม่เป็นประโยชน์ต่อสังคมแต่ประการใด ทั้งนี้ ปรากฏการณ์ดังกล่าวเปรียบเสมือนเป็นการบังคับทางอ้อมให้นางมหรสพกลับไปมีอัตลักษณ์ความเป็นหญิงแบบกุลสตรีไทยดั้งเดิมที่ยังคงฝังรากลึกมาจนถึงปัจจุบันนั่นเอง